

26. juni 2012
Puljesekretæren

Referat
Landsmøde i dragtpuljen
9.-10. maj 2012

Kære værter, indlægsholdere og mødedeltagere!

Mange tak for et godt landsmøde med spændende indlæg, interessante genstande samt ikke mindst relevante faglige diskussioner.

På den første dag gæstede vi Holbo Herreds Kulturhistoriske Centres base i Gilleleje. **Inge-Margrethe Davidsen** bød os velkommen i "Det gamle Hus", hvor der er indrettet en håndværkers bolig som i midten af 1800-tallet, og vi så også Skibshallerne bagved. Her fortælles historien om fiskere og fiskeri i Gilleleje og de andre fiskerlejer langs kysten. Selve mødet foregik i menighedshuset i nærheden på grund af stor tilstrømning.

Museets leder **Søren Frandsen** kom og fortalte om museets historie, der går tilbage til 1909, hvor en ung og entusiastisk skolelærer kom til byen og begyndte at samle. Museumsforeningen blev stiftet i 1929 og den ejede såvel museets stigende antal af bygninger og voksende samlinger frem til 1999, hvor museet blev en selvejende institution. Søren Frandsen er den første faguddannede museumsmand på stedet og varetog i begyndelsen fire små egns museer samt arkivet. I øjeblikket er der forhandlinger om museale sammenlægninger i regionen. Frivilliges arbejde har altid udgjort en væsentlig del af museets virksomhed.

Inge-Margrethe Davidsen viste dametøj hjemtaget for 3-4 år siden fra en gård i Ramløse. Nellerødmanden – kamerakonstruktøren Jens Poul Andersen – havde fremstillet et skab, som blev tilbudt til museet. Det indeholdt en garderobe fra en dengang - for ca. 40-45 år siden - ung pige, som lige havde fået job, og som købte ind i København og i Sverige. Derefter så mødedeltagerne huenakker, silkesjaler, et trykt sjal, 1800-tals striktrøje m.m. Lita Rosing-Schow har efter mødet været så venlig at sende en artikel, hun har skrevet om den ene trøje. Den vedlægges referatet som bilag.

Ulla Mannering, Nationalmuseet og Centre for Textile Research:
Præsentation af de kommende års arbejde med historisk dragt- og tekstil på Nationalmuseet. Ulla fortalte om Centre for Textile Research, som er en stor drivkraft i tekstilforskningen herhjemme. Centret drives under ledelse af professor Marie Louise Nosch i et samarbejde mellem Saxo-Instituttet ved Københavns Universitet og Nationalmuseet. Der er fire forskere, en række ph.d.'er og håndværkere med specialistviden ansat og via fundraising har der været op til 20 forskere i forskellige ordninger siden 2005, hvor Centret fik sin første 5-årige bevilling, der er blevet forlænget med yderligere 5 år frem til 2015. I sin anden periode prioriterer centret post.doc.'er. Forskningsprojekterne har to primære overskrifter: *Textile Economies in The Mediterranean* (TEMA) med base på Københavns Universitet og *Textile Crafts*

and Cultures (TECC) med base på Nationalmuseet. Det sidstnævnte projekt er Ulla leder af som seniorforsker ved Nationalmuseet og med direkte reference til Lene Floris. I hele Ullas uddannelse som ph.d. i forhistorisk arkæologi og M.Phil. fra Ancient Textile Unit, University of Manchester har tekstiler spillet en stor rolle, så hun ser det som en væsentlig opgave at promovere tekstiler. De skal ses på med nye øjne og via nye metoder, så Ulla har brug for input og forskningssamarbejde. Skind er væsentlig for dragt og bliver også inddraget med sine andre teknikker. Tekstil og skind har hver sin håndværksmæssige udvikling, så TECC handler således om Skandinavisk tekstil- og skindproduktion indtil ca. 400 e. Kr. Ulla betonedede væsentligheden af at publicere på engelsk i A-rated journals og den samtidige fokus på at formidle de nye forskningsresultater bredt. Baggrundsviden indenfor tekstil mangler generelt – for eksempel er begreber som lærredsvævning ikke almen viden mere. Under projektet arbejder Eva Anderson Strand med *Landscape of Textile Production*, Karin Frei arbejder via analysemetoderne af *Strontium Isotopes* med *Provenance and trading routes*. [Ref.: Karin har lovet at komme til et senere landsmøde og fortælle om sit arbejde]. Ulla arbejder med de danske bronzealderdragter blandt andet via pollenanalyser. Ulla betonedede vigtigheden af at have ph.d'er, fordi den grad er nødvendig for at få adgang til forskningsmidler. Det kan være et problem på små lokalmuseer med få ansatte og begrænsede budgetter. Ulla nævnte, at dragtpuljemedlem Vibe Martens har fået et ph.d.-stipendium i Firenze [Ref: Tillykke] samt at Maj Ringgaard arbejder som post.doc. om strik i forbindelse med *Fashioning the Early Modern*. Ulla sluttede af med at sige, at der endnu ikke er en færdig plan for Nationalmuseets arbejde med dragt og tekstil; men at det skal indgå i udstillinger, formidling, forskningsprojekter, samarbejdsprojekter og der skal arbejdes systematisk med analyser. Endelig viste Ulla en række publikationer. [Ref. Henviser til: <http://ctr.hum.ku.dk/> for mere information]

Maj Ringgaard: Kort præsentation af hendes post.doc. om strikning i Nordeuropa 1500-1800. Maj arbejder videre på sin ph.d.-afhandling [ref.: som hun præsenterede på landsmødet i Varde] og udvider undersøgelsen til hele Nordeuropa. Hun undersøger dansk-norsk skiftemateriale samt genstande.

Aftenprogram:

Designmuseum Danmark holdt aftenåbent og **Kirsten Toftegaard** viste rundt i den nyåbnede udstilling Rokoko Mania, hvor originale 1700-tals genstande er udstillet sammen med fire moderne designeres værker. Flere oplysninger her: <http://designmuseum.dk/udstillinger/aktuelle-saerudstillinger/rokoko-mania>

På den anden dag besøgte vi Frederiksborg Slot. **Thomas Lyngby** og **Anna Sparr** bød velkommen. Vi startede i tekstilkonserveringen i Herluf Trolles Tårn, hvor vi så genstande fra I.P. Schönnings samling. Han var søofficer i anden halvdel af 1700-tallet. Han samlede og noterede sin iagttagelser af blandt vejret via sin dagbog, som nu findes i Det Kongelige Bibliotek. Samlingen rummer en dokumentation af hans families liv via portrætter, dragter og småting. Genstandene blev skænket til Frederiksborg Slot i 1880'erne. Vi så brudgomsvest fra 1745, sko, notesbog, brevmappe samt en lille beholder omsyet med tekstil til duftende vand fra Schönnings Samling. Desuden havde Anna fundet en af de broderede duge frem. Der er tre årlige udstillinger af museets duge: Påske, september og jul med forskellige temaer. Se kalender: http://www.dnm.dk/filer/pdf%20dokumenter/foraar_nhm.2012.pdf

Dugen, som mødedeltagerne så, havde broderede mønsterelementer applikeret på silke, elementerne var forbundet med slyngede metalbroderier. Dernæst viste Anna konserveringsafdelingens arbejde med en paradeseng fra 1724. Den kom til museet i 1895 og fik en kraftig restaurering, hvor det

originale silkebetræk blev udskiftet – en lille del af den originale silke blev dengang bevaret, men for lidt til at genvæve denne silkedamask. Nu er silken fra 1890'erne mør og falmet og skal skiftes ud. En ny silkedamask på grundlag af et silkegardin er blevet vævet på Le Lievre – og hulkortene til jacquardmaskinen blev fremstillet specielt til dette tekstil. Anna fortalte også, at diverse væverier i Europa sendte store væveprøver til Frederiksborg Slot, da museet blev oprettet i 1878. Thomas gav en omvisning på slottet og en kort introduktion til slottets historie, som har været kongernes fortrukne bolig, indtil Ny Christiansborg overtog den funktion. De enevældige konger blev salvede på Frederiksborg Slot. Det brændte i 1859 og kun kirken og audienssalen overlevede. Brygger Jacobsen var den store mæcen i genopbygningen, og der blev skaffet midler via kunstflidslotterier. På grundlag af portrætter har skrædder Annette Maslak fremstiller dragter til formidlingen. Vi så et glimt af kirken og besøgte Chr. V's audienssal, som om kort tid lukker for publikum, fordi den skal restaureres. Dernæst var vi i Riddersalen med de genvævede gobeliner. De oprindelige var fremstillet 1616-1621 ved Karl Van Manders II med heroiske temaer, der priste kongen. Gobelinerne brændte i 1859 og blev 1901-28 genvævet efter Overgaards tegninger. Til slut så vi resten af paradesengen på sin plads i interiørerne og Thomas fortalte om paradesenges funktion i 1700-tallet.

Vibeke Lindhardt: *Bispekåber som pragt-, dragt- og magt set i et forsker-, producent- og brugerperspektiv.* Vibekes baggrund er håndarbejds lærer fra Skals Håndarbejdsseminarium, mestersvend (om end ikke en anerkendt uddannelse) fra Anne Marie Kornerups vævestue 1989 samt cand. pæd. i materiel kultur, hvor hun skrev speciale om bispekåber. Vibekes interesse er det nybrud i design af bispekåber, der er sket i de sidste 26 år, og hun refererede direkte til sit arbejde med at væve bispekåbe til Roskilde Domkirke på Anne Marie Kornerups vævestue. Tidligere var der mange kopier af en model fra 1815; men nu er der en stor variation af rituel pragt, når der for eksempel er bispevielse eller ordination. Kåberne er billedværker, der samtidig er beklædning. Vibekes speciale kan downloades fra www.dragt.dk

Anne Hedeager Krag: *Om Selskabet for Kirkelig Kunst.* Anne fortalte om sit møde med selskabet i forbindelse med arbejdet med et nyt antependium til klosterkirken i Herlufsholm, hvor hun sidder i menighedsrådet. Det endte med et totalt projekt, hvor såvel antependium som messehagler i tre af kirkeårets farver, løber, knæfald og kortæpper skulle skiftes over en årrække – et projekt til en værdi af 1,6 millioner kroner. Der var en idékonkurrence, som Martin Nannestad vandt. Arbejdet er blevet publiceret i menighedsrådenes Blad, 3, 2012, s. 20-23. Anne har været medlem af selskabet siden februar i år. Det er stiftet i 1927, som en reaktion på, at menighedsrådene i 1922 fik beslutningsret over kirkeudsmykningen, og er en selvejende institution med 35 medlemmer, der rådgiver menighedsrådene. Det har egen systue og fastansat brodøse. Sissel F. Plathe (Nationalmuseet) er formand. Yderligere oplysninger www.kirkeligkunst.dk Efter Annes indlæg havde medlemmerne en debat om registrering og/eller bevaring af de kirketekstiler, der bliver skiftet ud. Anne foreslog, at der måske skulle dannes en gruppe under Selskabet til Kirkelig Kunst, der blev tilknyttet dragtpuljen.

Nyt fra arbejdsgrupperne:

Birka Bitsch som er projektansat på textilnet.dk fortalte om arbejdets gang. Arbejdet er begyndt med Erna Lorenzens seddelkartotek, som primært indeholder tekstilord, der bygger på Brun Juuls vareleksikon fra begyndelsen af 1800-tallet. Margrethe Halds seddelkartotek har vist sig ikke at være anvendeligt til gengæld er Ellen Andersens kartotek meget stort. Det rummer 5000 sedler.

Tove Engelhardt Mathiassen arbejder med den del af Ellen Andersens sedler, der rummer citater, som placerer et ord i tid og miljø og gav to eksempler på sedlernes karakter.

Kirsten Rykind-Eriksen: Dragtjournalen

Kirsten har været en opsøgende redaktør på Dragtjournalen 8, som er et temanummer om stoffer. Det vil komme ca. 1. juli og vil indeholde følgende: Hans Rostholm: Hammerumpigen, Kirsten Rykind-Eriksen: Stout og klæde. Om Randbøldal Klædefabrik, Ingeborg Cock-Clausen: Den militære klædefabrik i Usserød, Inger Kirstine Bladt: Fra melsæk til matrostøj, Esther Grølsted: Frise i Grundtvigs Hus. Under små meddelelser: Susanne Nielsen: Små tøjlapper, Kirsten Rykind-Eriksen: om Marie-Louise Rosholm, Hanne Schaumburg: Favoritten, Maj Ringgaard og Camilla Luise Dahl: En stofprøvebog fra Trondheim samt anmeldelser og varia. Kirsten meldte sig til at redigere Dragtjournalen 9 – stor applaus!

Tove fortalte, at Kulturstyrelsen havde opfordret til at søge tidsskriftstøtte. Kitt Boding-Jensen har gjort det store arbejde med ansøgningen.

Anna-Margrethe Johnsen inspireret af en huekopi i Gilleleje viste Anna-Margrethe en original hue med glaskugler. Hun har selv en samling på ca. 250 stk, af tekstiler og huer. Denne hue har tilhørt Maren Jensigne Pedersdatter, Ørby. Den var helt dækket af bittesmå, aflange glaskugler. Anna-Margrethe har været medlem af De Danske Folkedanseres Dragtudvalg siden 1975 og er nu formand.

Tove præsenterede særudstillingen "Sko og Accessories. Mode og luksus i 1700tallet", hvor udstillingsteksterne er skrevet ligesom et modeblad.

Tove: Nyt fra Redaktionsgruppen for dragt.dk. Vi arbejder med at udvide siden dels med tekstilnet.dk dels med undergrupper til Regin

Tove: Nyt fra sekretariatet. Var i januar inviteret til møde i ODMs forskningsnetværk for at tale om forskning med udgangspunkt i puljerne. Tre puljeselekretærer var inviteret. Flere steder bliver museumsinspektørerne opfordret til at skrive ph.d. afhandling, hvilket naturligvis er godt; men tilsyneladende er der en tendens til, at der kommer en uheldig splittelse mellem forsknings- og udstillingsarbejdet i samme forbindelse. Medlemmerne havde i forlængelse heraf en livlig diskussion, hvor det blev nævnt, at det ville være oplagt at lægge vægt på nordisk samarbejde på vort fagområde. Det kan gøres på flere måder blandt andet via artikler på andre nordiske sprog i Dragtjournalen, symposier på skift i de nordiske lande m.m.

Aftaler om næste landsmøde.

Viborg Museum har en udstilling om sko frem til 16. september i år.

Blicheregnens Museum åbner 1. september i udstilling og strikningens tekniske muligheder ved Britt-Marie Christoffersen. Der er kun 15 km mellem de to museer, så forslaget er at holde næste landsmøde der 10. september.

Dragthilsner

Tove Engelhardt Mathiassen

Deltagere i landsmødet 9.-10. maj

Anita Mikkelsen, Vedbæk, (kun 10. maj)
Anna Sparr, Frederiksborg Slot (begge dage)
Anna-Margrethe Jonsson, Helsingø. (begge dage)
Anne Hedeager Krag, Næstved (kun 10. maj)
Annett Laursen Skjelsager, Farum (begge dage)
Annette Herbst, Haderslev (begge dage)
Birgit Grønnebæk, Kvindemuseet (begge dage)
Birgitte Kirstein, Håndarbejdets Fremme (begge dage)
Birka Bitsch, Den Gamle By og tekstilnet.dk (begge dage)
Birthe Jensen, Vendsyssel Historiske Museum (begge dage)
Bodil Wieth-Knudsen, København (kun 10. maj)
Ellen Warring, Odense Bys Museer (kun 10. maj)
Esther Grølsted, Nationalmuseet (begge dage fra eftermiddag 9. maj)
Hanne Hjerrild Smedemark (begge dage)
Helena Bergier, Kvindemuseet (begge dage)
Helle Leilund, Arbejdermuseet (kun 9. maj)
Inge Christiansen, Køge Museum (begge dage)
Inge Margrethe Davidsen, Helsingø (begge dage, minus aften)
Inge Marie Hansen, Museum Lolland-Falster (begge dage)
Ingeborg Philipsen, kun aftenarrangement i København
Karen Woer, Den Gamle By, (begge dage)
Kirsten Emiland, Holbæk (begge dage)
Kirsten Rykind-Eriksen, Randbøldal (begge dage)
Kirsten Schmidt, Rudersdal Museer (begge dage)
Kirsten Toftegaard, Designmuseum (begge dage)
Lis Slottved, Aabenraa (begge dage)
Lita Rosing-Schow, Melby (9. maj efter frokost og 10. maj hele dagen)
Lone Brøns-Pedersen, Lejre (begge dage)
Lone Nielsen, Køge Museum (begge dage)
Maj Ringgaard, Nationalmuseet (begge dage fra eftermiddag 9. maj – kun frokost 10. maj)
Naomi Pinholt, Køge Museum (begge dage)
Rikke Ruff, Hundested (begge dage, minus aften)
Susanne Klose, København (begge dage)
Susanne Lervad, Center for Textile Research (kun 10. maj)
Thomas Lyngby, Frederiksborg Slot (kun 10. maj)
Ulla Mannering, Nationalmuseet og Centre for Textile Research (kun 9. maj)
Vibeke Lindhardt, Rungsted Kyst (9. maj og 10. maj indtil før frokost)

Tove Engelhardt Mathiassen, Den Gamle By og puljesekretær (begge dage)

Patentstrikket jakke fra Gilleleje

Patentstrikning har i mange år hovedsagelig tilhørt fritidslivet, sweaters til jagt og fiskeri i grønne og beige nuancer, trøjer der skal varme og være behagelige at have på. Inden for håndstriking er patentteknikken brugt til huer og vanter; større arbejder har ikke været så almindelige, da patentstrikingen er garn- og tidskrævende. Desuden egner teknikken sig ikke til megen fashionering, da ind- og udtagninger er besværlige og ses tydeligt i arbejdet.

Patentstrikingen er dog en gammel teknik, ikke mindst fordi den giver et varmt og meget elastisk materiale.

På Gilleleje museum (Holbo Herreds Kulturhistoriske Centre) findes en jakke fra begyndelsen af 1800-tallet strikket i tæt patent. Denne jakke er fashioneret med et skød forneden og med de såkaldte pagodeærmer, altså ærmer der vider sig ud nedefter og som dertil er buede i underkanten. Desuden er jakken dekoreret med hækledede, firefarvede borter, som er syet på bagefter.

Faconen på jakken kan sammenlignes med de syede jakker fra perioden 1840-50, hvor krinolinen kom frem og kjoleliv med skød og pagodeærmer kom på mode.

Jeg har ikke set en strikket trøje, der kan minde om den fra Gilleleje. Derimod kan man finde noget lignende i Estland. I Riina Tombergs bog om Strik fra de estiske Øer findes flere patentstrikkede jakker, nogle i vanlig patent andre i forskudt- eller vaffelpatent (kært navn har mange navne). Disse jakker er også fashionerede med et skød, når det gælder kvindejakkerne. Her optræder benævnelsen: vildne særk (fra svensk = ulden særk) om en strikket jakke, der oprindeligt var syet i stof, men siden er gået over til at blive strikket.

De estiske jakker blev strikket i meget tæt patent og blev ofte valkede påfølgende, hvilket var med til at give jakkerne indtryk af at være syede i stof. Man har villet efterligne byboernes mode, hvad angik fashioneringen; men man har også villet opnå et varmt materiale, som samtidig kunne se moderne og pænt ud. De estiske jakker sad til i livet og gik udad forneden i et skød. De var for det meste indigoblå, natur-brune eller sorte. De kunne være kantet med stof i kontrasterende farver langt forkant og forneden på ærmerne som en forstærkning og en pynt. De hækledede borter vi ser på den danske trøje optræder altså ikke på jakkerne fra øen Hiiumaa, Estland.

Den danske jakke er farvet lilla, altså igen en mørk farve. Jeg vil tro det er en tidlig kunstig farvning, som er foretaget efter jakken er strikket. Dog er den ikke meget falmet. Til gengæld er der andre trøjer eller jakker, som er lidt senere end de mørkeblå. De stammer fra øen Muhu og kan være røde, blå eller sorte. De er ikke fashioneret på samme måde som den danske jakke, men de er til gengæld pyntede med hækledede borter, med korstingsbroderi eller med stofkanter i mange farver. De er ofte strikket i forskudt patent som giver et tykt vaffellignende stof, eller de kan være strikket i forskellige ret- og vrangmønstre. De hækledede kanter er i tunesisk eller baskisk mønsterhækling. At de hækledede borter på den danske jakke er inspireret af de estiske ved vi ikke, men de estiske jakker kan muligvis godt være nået Gilleleje ad søvejen.

Den danske jakke
Jakken er sandsynligvis strikket af totrådet hjemmespundet garn. Det er ganske hårdt spundet – og tvundet garn, 4-5 snoninger pr cm mod 2-3 i et moderne garn. Farven er mørk rød lilla, måske cochenille overfarvet med indigo. Hvis den er syntetisk farvet undrer det, at den ikke er mere falmet. Til gengæld er de hækledede borter tydeligt falmede, altså syntetiske garner.

Garnerne er sikkert maskinspundne, altså industrielt forarbejdede. Farverne er mørk. Og lys grøn, syrenlilla, sort og hvid. Den rødbrunde er falmet til en lys brun, mens den

syrenlilla er falmet til en lys blå. (Dette ses på bagsiden af borterne, mens indersiden af jakken er næsten lige så intens som ydersiden).

Strikkefastheden i patent er ca. 12 masker og 18 pinde på 5 x 5 cm. Pindestørrelsen er svær at bedømme, men måske pinde nr. 2,5 – 3. Trøjen er utrolig jævnt strikket, så garnet må også have været meget jævnt spundet.

Jakken er strikket i fire stykker, to forstykker og to bagstykker, som er syet sammen.

Bagstykkerne er både taget ind til livet og ud igen til ryggen midt bag. Samtidig er der taget ind og ud på samme måde i siderne og noget foran. Dette for at opnå den rette fashionering. Da der ved ud- og indtagninger i patentstrik må opslås eller lukkes to masker ad gangen, ses disse tydeligt i det strikkede patent. Desuden er skulderen også lukket skråt af.

For at opnå pagodeærmernes buede facon forneden, har det krævet en speciel måde at slå op på. Dette er fint opnået ved at bruge strikket snoreopslagning (Mary Thomas: knitted cord cast on). Til denne strikkede opslagning (se tegning) er det let at sætte f. eks. to nye masker til i begyndelsen af næste pind og på den måde opnå en buet kant. Denne teknik er brugt både forneden på jakken og på ærmerne. Det giver en god og fast pæn kant, som dog er skjult af den hækledede borte.

Ordet patent

Hvorfra har denne strikketeknik fået sit navn? Det har jeg ikke kunne opspore. Men jeg har set lidt på hvad teknikken hedder på andre sprog. Det viser sig at Norden og de tysktalende lande bruger ordet patent, mens de engelske og fransktalende lande bruger andre ord.

Dansk: Patentstriking

Finsk: Peruspatentii

Færøsk: Patentbinding

Islandsk: Klukkuprjón

Norsk: Patentstriking

Svensk: Patentstickning

Engelsk: Prime rib, shawl stitch, oriental rib, shaker knitting, patent stitch, fisherman's rib, brioche stitch

Fransk: Côtes anglaises (= engelsk rib)

Tysk: Patentmuster

Hvis der er nogen, der har et bud på navnet patents oprindelse, vil jeg være glad for at høre om det.